

Николай Ковачев /В. Търново/

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА БЪЛГАРСКАТА АНТРОПОНИМИЯ

Общоприето е, че един от основните дялове на българската ономастична наука е антропонимията, която проучва състава, произхода, значението, разпространението и честотността на нашите антропоними в синхронен и диахронен аспект; това ще рече, все-странно изследва нашите лични, бащини, фамилни, родови и при-корни имена, псевдонимите и монахонимите, като не забравя и антропонимите в художествената ни литература.

За да могат разискванията ни около Кръглата маса да бъдат делови и целенасочени и да дадат възможност да се набележат за решаване бъдещите задачи и проблеми в антропонимията ни, накратко ще се спрем върху постиженията у нас в областта на антропонимичната ни наука.

Интерес към личните ни имена се проявява у някои наши дейци още преди Освобождението, предизвикан от проблемите на нашето народностно-политическо, църковно и културно-просветно освобождение. Г.С. Раковски е настоявал депата ни да носят домашни българославянски имена; Д. Каравелов /1861г./ в "Памятники народного быта болгар" публикува около 300 най-употребявани лични имена; Братя Миладинови /1861г./ в "Български народни песни" поместват 235 мъжки, 169 женски имена и 46 презимена; Ив.А. Богоров /1871г./ в своя "Българо-френски речник" глъкува 290 църковно-календарни имена от източната и западната църква.

След Освобождението, до 1944 год., материалите от публикациите се увеличават, засягайки различни райони и селища от страната. В "Речник на святоото писание" /Цариград, 1884г./ се включват библейските имена, намерили отражение в личносменната ни система по пътя на празничната ни календарна система. Ст. Шинков /1894г./ ни предоставя имена от Ахъчелебийско /Смолянско/; П. Стойлов /1895г./ - от Горноджумайско /Благоевградско/; Д. Букадинович /1898г./ - от Западна България, а Д. Милетич /1902г./ - от Североизточна България. Свои приноси правят още Н. Геров /1904г./, който в т.V на "Речник на българския език" прибавя списък от 2 137 лични имена /ЛИ/; Н.И. Милев /1925г./ прави известни 1 381 лични и фамилни имена от

XVII в. Отделен сбор от имена печатат още Кр. Стойчев, И. Добрев, В. Данчев, И. Колев /от Тетевен, Разградско, Шумен/ и др. Между публикациите на материалите основно място обаче заема "Речник на личните и фамилни имена у българите" /С., 1969, 628 с./ на нашия известен антропонимист Стефан Илчев; в този речник редом с фамилните имена са включени и 12 771 лични. Това е пионерски труд, дело на многогодишна събирателска и изследователска дейност, който заслужено получи широко признание, изразено в над 13 печатни отзива. Достатъчно е да припомним само няколко извадки от тях:

Ив. Колев: "Трябваше да изминат 45 години, докато страната ни се сдобие с цялостно, задълбочено проучване не само на личните, а и на фамилните български имена... Не е необходимо човек да бъде тесен специалист - езиковед, за да съзре какво богатство представлява това ново постижение на езиковедската ни наука" /в. Отечествен фронт, 8007, 27.VI.1970/.

Йор. Заимов: "Трудът на Илчев е, може да се каже, дело на цял един живот... най-големият обобщителен принос на българската ономастика" /сп. Ономастика, кн. 17, Полша, Краков, 1972/.

Ив. Дуриданов: "Разглежданият труд на нашия езиковед Ст. Илчев е една богата съкровищница на нашите лични и фамилни имена, един ценен справочник за по-широките културни среди... Речникът е едно културно дело, каквото притежават малко народи за своите лични имена" /сп. Родна реч, кн. 1, 1971/.

В. Кравлева: "Речникът на Ст. Илчев е принос не само за нашата езиковедска литература, но и за цялата славянска лексикография" /сп. Български език, 29.II.1979/.

Хр. Първев: "Бдва ли някой би отрекъл, че науката на българския език, езикознанието, изобщо и нашата култура сега разполагат с още едно уникално основно издание, чиято стойност ще расте с годините" /в. Отечествен фронт, 8145, 11.XII.1970/.

Бъв връзка със създаване на национален архив-картотека за бъдещ Исторически речник на личните имена у българите, несъмнено ще имат важно място и така наречените поменици /кондики или паруски/, запазени в отделни манастири, църкви, библиотеки и държавни архиви. Д. Милетич публикува имената в

Поменик на манастира "Пречиста" /Кичево/ /сп. БАН, 18, 1919/; Ив. Кепов ни предостави имена на кондика на куркчийски /ко-кухарски/ еснаф /Изв. на Нар. етногр. музей, 8-9, 1929/; М. Ковачев ни направи известни имената на поклонниците в Зографския манастир според неговия "Епархиален поменик" - 1792-1921 г. /Зограф. изследв. и документи, С., 1942, 1-271/. Кабинетът по ономастика при Великотърновския университет е обработил имената в именника, а също така и имената, отбелязани в парусиите на Батшевския, Витрополския, Килифаревския и Троянския манастир от началото на XIX век. Подобна обработка-ексцерпция очакват съхранените в Народната библиотека "Кирил и Методий" в София поменици: два слепчански от 16 и 18-19 в., Попстефанов поменик от 18-19 в., Поменик на манастира Трескавец /Македония/ от 19 в., два битолско-прилепски поменика от 19 в., Черешки поменик от 19 в. и др. Във В. Търново сме обработили имената на войнски българи от XV-XVI в., отбелязани в публикувани османски документи.

Във връзка с именуването на българските деца и преименуването на наши граждани пред науката и обществеността ни е стоял открит проблемът за осигуряване на препоръчителни именници с лични имена, които да бъдат в помощ на нашите млади семейства, на службите по гражданско състояние при съветите и кметствата, на паспортните бюро при МВР и при народните съдилища. В миналото този проблем беше в компетентността на Българската православна църква. В тази насока първи заслуги има немският етнограф Густав Байганд, който на немски издаде в 1921 г. сборка от български имена, преведена и издадена у нас в съкратен вид под заглавие "Български собствени имена. Произход и значение" /С., 1926, 72с./, съдържаща 1189 основни имена без ударения. Св. Синод на Българската църква на два пъти /1927 и 1942 г./ отпечатва свой "Именник, сиреч списък на имената, които се дават при св. кръщение". В увода му се посочва: "В този азбучен именник са включени /1035 - б.м./ имена на всички главни общохристиянски и български светии и всички употребявани у нас народни имена". Победата на Деветосептемврийската социалистическа революция и настъпилите коренни промени в нашата икономика, култура, бит внесоха основни промени в ритуалите и нормите по именуването

на децата ни. Предоставеното право на родителите свободно да избират имената на новородените доведе до увеличаване броя на чужди, предимно западноевропейски имена, или създаване на скалъпени имена по прищевките на отделни родители и роднини. Нашата общественост и наши специалисти с право своевременно реагираха на подобни своеволия. В помощ на гражданските служби и младите семейства бяха предоставяни редица брошури и именници като: "За хубави български имена на децата ни" /С., 1963/ с 1688 ЛИ; "Български именник" /С., 1968 - с 1785 ЛИ; С., 1971, БАН ИБЕ/ с 1533 ЛИ. И трите помагала са дело на Ст. Илчев. Във второто издание на "Именника" той отчита: "И все пак трябва да съжаляваме, че и днес се повтаря същата грешка на миналото, като се дава преднина на чуждите, необългарски и неславянски имена"; "Не е хубаво и това, че се въвеждат като редовно, официално име разни умалителни и глезени форми"; "Не е желателно и прекаленото повторение на някои обикнати имена, колкото и хубави да са те". Илчев изтъква и някои свои изчисления за "хубави български имена": "Давайте на ромбите си български народни имена"; "Избягвайте съвсем редките и превзети имена, също и прекалено модните"; "Избягвайте глезените имена"; "При подбора на името правете сметка и за звателната форма, която е напълно жива, дори необходима в езика ни". Препоръките на специалиста антропонимист трябва да се имат предвид при утвърждаването на бъдещите норми и нормативността за подбора на личните ни имена. Подобно предназначение предявява и книжката на Иван Умленски /Кюстендил, 1971, 48с./ "За най-хубаво име", съдържаща 729 ЛИ. На разположение на обществеността ни Националната комисия по социалистическите празници и обреди през 1986 г. издаде нов "Български именник" с 1518 ЛИ, подобрани от Георги Христов и Орлин Загорев. В предговора му Г. Длагаров изтъква, че предназначението на именника "не е да ограничава гражданите, а да насърчава въображението и творчеството им, да ги насочва към красиви, смислени и благозвучни, близки до българската душевност и свързани с новия социалистически начин на живот". В пояснителните бележки се посочва решението на Държавния съвет от 12 април 1978 г. "да бъде съставен Единен именник, в който да се включи цялото именно богатство на българския на-

род през вековете". В бъдещото окончателно решаване на тази отговорна и трудна задача важен принос ще има посмъртното издаване на "Български именник" на нашия радетел за български състав на личните ни имена Йордан Заимов. Именникът излезе през 1988 г. в обем от 312 с. и съдържа като заглавие 8488 ЛМ, засягащи иметворчеството ни от VI век до наши дни. Всяко име носи ударение и се придружава с кратко тълкуване за произход и значение /смисъл/.

Редом с основния въпрос по издирване, събиране и публикуване на личните и фамилните имена пред езиковедската ни наука водобавящо място е заемало разработването на отделни проблеми и въпроси на родната ни антропониμία. В тази насока постиженията ни не са били целенасочени, а в повечето случаи са зависели от предпочитанията на отделните автори. На пръв поглед тук се налагат няколко студии и статии на: Ал. Теодоров-Балан, Основни и форми на българските лични имена /Бълг. преглед, 2, 1933, 1, 107-116/; на Л. Андрейчин, Български собствени имена /Просвета, 7, 1942, 6, 679-684/; на Ст. Илчев, Лични имена; Фамилни имена /Увод към Речника на личните и фамилни имена, 9-37/; студията на Г. Христов, Лично ли е личното име /Бюлетин на Ком. на движен. на бълг. жени, 3, 1985/. Своето място заема и непубликуваната дисертация на аспиранта ни Ан. Кондукторова-Вълканова, Начини за образуване на лични имена от славянски произход в съвременната българска антропониμία /защитена през 1982 г./ . Тук не засягаме многобройните популярни и научни статии, посветени на различни имена /лични, фамилни, прякорни/. Повечето от тях сме събрали и подготвили за печат в отделен сборник под заглавие "Разговор за имената".

От редица години въпросите на българската ономастика сериозно се е заел Центърът по българска ономастика при Велико-търновския университет, който обединява Кабинета и Проблемната научноизследователска лаборатория. Основната му задача засега е с помощта на студенти, кръжочници, дипломанти и преподаватели да събра от терена и по документи топонимията и антропониμίαта в страната. В областта на антропониμίαта вече са разработени и защитени 149 дипломни работи със статистически сведения за имената в отделни селища по десетилетки. Създаден

е архив-картотека на личните имена в бившите 99 околийски градове по регистрите за раждане до 1970 година. Архивът послужи като основна база за предварителна теоретично-практическа разработка на отпечатания кратък "Честотно-тълковен речник на личните имена у българите" /Н. Ковачев, С., 1987, 216с./.

Колектив под наше ръководство в продължение на 5 години състави и представи за обсъждане в Секция "Ономастика" при Института за български език, БАН, голям "Препоръчителен честотно-тълковен речник на личните имена у българите" /1400 машинописни страници/. Речникът обхваща 19 622 ЛМ, от които 8 155 /41,56% / мъжки и 11 467 /58,44% / женски лични имена на основата на 2 601 545 новородени деца. Към Речника са приложени: списъци за честотност на мъжките и женските лични имена; таблица за броя на имената по честотност и проценти; таблица за броя и процентите на носителите на имената - мъже и жени и др.

Отделна речникова статия съдържа следната информация: лично име /м., ж./; общ брой в 99-те града; разпространение по десетилетки: I-1900/1910 г., II - 1911/20, III - 1921/30, IV - 1931/40, V - 1941/50, VI - 1951/60, VII - 1961/70; разпространение по райони /Югоизточна, Североизточна, Северозападна и Югозападна България/; във всеки отделен район по градове се посочва броят на името, получено в околийския град; следва изясняване произхода и значението на отделното име. По този начин, надяваме се, че ако речникът "види бял свят", ще даде солидна основа и достатъчна информация за разнообразни наблюдения върху личните имена от наши и чужди специалисти. До голяма степен антропонимите в околийските градове засягат и имената в съседните села, тъй като в тези околийски центрове има огромен брой преселници от селата.

От няколко години националната Проблема научноизследователска лаборатория по българска ономастика към Центъра при БГУ се занимава с мащабно извличане по конкретни програми на информация за личните имена у нас по бивши окръзи. В момента имената и информацията са сумирани на магнитни ленти и данните са разпечатани на табулограми поименно. В още некоригиран вид разпечатаните азбучници съдържат:

14 297	мъжки	ЛМ	41,25%	4 008 855	49,34%	носител	м.
20 365	женски		58,75%	4 114 522	50,66%	носител	ж.
34 662				8 922 377			

Националната картотека-архив към ПНИИ ще даде възможност да се проследи разпространението на всяко отделно име по райони, по окръзи и десетилетки до 1900 г., от 1901 до 1980 г. и след 1980 г. до момента на извличането на имената от службите ЕСГРАОН. С допълнителни програми ще могат да се обработват машинно и имената в отделни села и градове или в група селища по общини и области. В момента сме разработили "Честотно-тълковен речник на личните и фамилените имена в Ловешки край" по селищни системи.

Предстои извличането на бащините и фамилените имена в България. Много от продължителните и трудоемките процесите ще могат да бъдат заменени с машинно обработване.

В Центъра по българска ономастика при ВТУ се създава и картотека на пъркори и прозвища в България; налице са вече 120 000 фиша. Всеки отделен фиш съдържа: пъркор, прозвище, паспортното име на носителя, занятие, възраст, образование; месторождение и местопребиваване; повод за назоваване и тълкуване на пъркора или прозвището.²

Във връзка с направения кратък преглед на състоянието на българската антропонимия смятаме за необходимо в интерес на бъдещите нейни перспективи за развитие да обърнем внимание върху някои насоки за организирана колективна или индивидуална дейност:

I. Да продължи планово целенасочено събирането на българските антропонимии /на първо време на личните и фамилни имена/ по всевъзможни извори, като се създават регионални и национална картотека-архив за създаване на бъдещия "Исторически речник на личните имена у българите".

II. Да се създаде колектив, ръководство и център за разработка на "Препоръчителен именник на личните имена" за масово ползване от родители и общественост, от службите на гражданско състояние, от паспортните служби и съдилищата. В тази насока незабавно да се организират и проведат кръгли маси или национална конференция от широк кръг специалисти: езиковеди, социолози, естети, философи, общественици, писатели и други деятели, които да приемат нормите и принципите за определяне на понятието хубаво българско име. Този основен проблем до сега колективно и компетентно научно не е решен и

затова всички предлагани "именници" от различни гледнища не задоволяват; във всеки от тях има много субективизъм и лично предпочитание към едни или други имена. С други думи, най-близката отговорна задача е да се преработят и кодифицират поне най-основните "принципи за нормативност" при личните имена. Да се реши кои от критериите при имената да бъдат узаконени на предно място, например:

1. Дали за паспортни форми на имената да се приемат техните нормални основни етимологични форми;
2. Да се имат ли предвид досегашната им честотност и тяхното географско разпространение /национално или регионално-областно/;
3. С предимство ли да се ползват личните имена от славянобългарски произход;
4. Доколко в личноименната система да се приемат рано заети и преработени на наша езикова основа широко утвърдени и разпространени лични имена от чужд /еврейски, гръцки, латински/ произход - имена с голяма честотност;
5. Да се приемат ли имена с положителна етична и естетическа семантична натовареност;
6. Доколко да се създават нови имена по съществуващите домашни типове и модели;
7. Да се преценяват ли имената с оглед на възможността им да образуват звателна форма, да се произнасят лесно и да се запомнят без затруднение;
8. Да се преценява ли доколко ще могат да влизат в хармония /семантична и формална/ със съществуващите вече бащино и фамилно име на новороденото дете;
9. Да се преценява ли предварително доколко от личното име ще могат да се образуват съкратени и умалително-гальовни форми;
10. Доколко в личноименната ни система да се допускат за официални паспортни дублетни и варианти имена, получили вече в практиката значителна честотност и разпространение;
11. Да се реши въпросът за говорните варианти на имената по отношение на западно и източно ударение, с оглед рефлексата на широко Е /Хелѐзко - Хелѝзко, Цвѐта - Цвѝта, Недѐлко - Недѝлко/, по отношение на твърд и мек завършек / -о, -ѝо, -а,

- я: Лало, Лалю, Нада, Наля/, на книжна и говорна форма: -ий, -и /Григорий, Григори, Методий, Методи/ и пр.

III. Да се създаде национална картотека на производни, съкратени и умалителни имена от съответните наши основни пълни имена; да се изготви речник на личните имена върху гнездови принципи.

IV. Да се създаде картотека и азбучници на бащините имена чрез маленна обработка по специално разработени програми. От тях да се възстановят изчезналите лични имена и да се проследи географското и регионалното им разпространение.

V. Чрез маленна обработка да се създаде национална картотека на фамилните ни имена, като от тях се възстановят личните, прякорно-прозвищните и кителските имена; да се изготви предложение за преименуване на неетичните и на неподходящите имена от чужд произход.

VI. Да продължи събирането от терена и от различни писмени извори на прякорите и прозвищата с оглед създаване на Речник на прякорите и прозвищата в България.

VII. Да се проучат антропонимите в художествената ни литература.

VIII. Да се извършат социологически проучвания по специално разработени програми с оглед разкриване въздействието на извънлингвистичните фактори, намиращи отражение при избора на имената през различните епохи у нас.

Прегледът на състоянието на българската антропонимия няма за цел да изчерпи всички проблеми, а да улесни очакваните разисквания и да доведе до решения за обединяване усилията на антропонимистите за едно бъдещо колективно и индивидуално планирано проучване на нашите лични, бащини, фамилни, прякорни и родови имена; да доведе до разработката на редица необходими антропонимични речници и именници - до създаване на Исторически речник на антропонимите в българските земи.

---

¹Ив. Дуриданов. Развой на българската ономастика: Антропонимия. - Onomastica, II. 2. Krakow, 1956, 365 - 379.

Ив. Дуриданов, Ст. Андреева. Библиография на българска-

та ономастика 1940-1970 г. С., 1972, 60 стр.

²Н. Ковачев. Проучванията по ономастика във Великотърновския университет "Кирил и Методий". - Първи междун. конгрес по балганистика. Доклади, С., 1982, 572 - 580.

Н. Ковачев. Кабинет и архив по ономастика. - Университетски известия. Бюлетин при ВТУ, № 1. ВТ, март 1983, 8-9.